

ZDENKO ŠKREB

(20. 09. 1904 — 29. 09. 1985)

Ante Stamać

Umro je Zdenko Škreb. Bila je to vijest koja je, u ranu jesen 1985, potresla svu našu kulturnu javnost, posebno onu koja je našu zbilju proučavala i komentirala preko jezičnih fenomena. I znanost o književnosti i sama književnost izgubili su jednoga od najodanijih privrženika: on im je posvetio doslovce čitav život, odrekavši se svega što mu je moglo ometati intelektualni angažman. Zdenko Škreb i znanost o književnosti, jedan veliki čovjek i jedna beskrajno protežna znanost, izrazom su postali sinonimi.

Za sobom je ostavio opsežno djelo od desetak knjiga, mnoštvo rasprava, članaka, prikaza; ostavio je nepregledan broj filologa na čiju je formaciju, očito ili skriveno, presudno utjecao — pa makar i kao suprotstavljena konstanta; ostavio je otvoreno prostranstvo duha za čiju se autonomiju zalagao cijeloga života i na kojemu su mogli raditi mnogi, od jezikoslovnih stručnjaka do književnika; ostavio je u nasljeđe i misao da nijedna »autarhična« kultura, pa ni naša, ne može opstojati bez multilateralnog suodnošenja s drugim kulturama, pogotovu onima ponajvećima; ali je, s druge strane, ostavio i uvjerenje da je unatoč univerzalizmu, kao prirodnoj težnji duha da se vine slobodi istraživanja, važno držati se vlastitih korijena: mjesta i vremena vlastita početka.

Premda stručnjak filolog, uže kvalificiran kao germanist i romanist, Škreb je bio privrženik književnosti kao umjetnosti. Estet staroga kova, ljubitelj glazbe i kazališta, pjesništva prije svega, bio je opsjednut strašću da subjektivnu sklonost primarnoj umjetničkoj djelatnosti racionalizira, osmisli i kontekstuiru povijesno. Zato ni danas nije moguće točno povući granice njegova interesa: književni fenomen u središtu, a refleksija beskrajno udaljeno obzorje.

Tragičan njegov kraj obilježen je jednom arhetipskom slikom, koja je u secesiji zadobila najčišće koordinate: čovjek, sâm, izložen beskraju. Munchova slika triju figura na pijesku, pred utihom mora. Ili, daleko bliže i Škrebovu bavljenju: dvije sudbine, dva završetka velikih secesionističkih romana: Novakov Tito Dorčić u uzburkanom valovlju, Nehajevljev Đuro Andrijašević na zrcalnoj površini slikovitog Hrvatskog primorja.

Arhetip nije slučaj nego stjecište mnogih zakona, uglavnom neotkrivenih. A osoba, velika osoba, taj individuum koji je »ineffabile«, živa je struktura: arhetipska dinamizacija neznanih koordinata.

Zdenko Škreb rodio se 20. rujna 1904. u Zagrebu. Zagrepčanin od glave do pete, u rodnome je gradu uglavnom prošao svekoliko školovanje i proživio čitav svoj radni vijek. Nakon klasične gimnazije, upisao je 1922. na Filozofskom fakultetu Zagrebačkog sveučilišta germanistiku i romanistiku kao ravnopravne grupe studija. Godinu 1926/27. proveo je kao stipendist francuske vlade u Parizu. Diplomirao je 1927. a doktorirao 1931. disertacijom o Grillparzerovim epigramima. Od 1928. do 1942. Škreb je srednjoškolski profesor, ali već 1931. radi isprva kao honorarni a potom i kao stalni lektor njemačkog jezika na Filozofskom fakultetu. 1947. izabran je za predavača. Habilitiravši se radnjom *Značenje igre riječima* izabran je 1949. za docenta, 1953. za izvanrednog a 1958. i za redovnog profesora njemačkog jezika i književnosti. Kao sveučilišni profesor koji je odgojio mnoge naraštaje germanista i književno-znanstvenih stručnjaka umirovljen je 1974.

Zahvaljujući svom plodnom znanstvenom radu, koji se nije ograničavao samo na sveučilišnu djelatnost nego se odvijao i u najširoj javnosti, Škreb je 1965. izabran za dopisnog a 1977. i za redovnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u Razredu za filologiju. Dopisni je član i Österreichische Akademie der Wissenschaften u Beču. Dobio je brojna tuzemna i inozemna priznanja i nagrade: nagradu »Božidar Adžija« za životno djelo, Orden rada sa zlatnim vijencem, Grillparzerov prsten austrijske vlade, srebrnu i zlatnu medalju »za rad na germanistici izvan Njemačke« Goetheova instituta u Münchenu, Gundolfovu nagradu i, kao krunu međunarodnih priznanja, Herderovu nagradu za 1983. Objavio je mnoštvo rasprava, članaka, stručnih radova i prijevoda; znatan broj na njemačkom i francuskom te na drugim jezicima.

Akademik Škreb bio je jedan od najmarljivijih organizatora znanstvenog života u nas. Bio je jedan od osnivača i dugogodišnji tajnik Hrvatskoga filološkog društva, osnivač i dvadesetljetni voditelj njegove Sekcije za teoriju književnosti i metodologiju književne povijesti, organizator brojnih znan-

stvenih skupova, predavač na mnogim evropskim sveučilištima, osnivač, glavni, a sve do smrti i odgovorni urednik »Umjetnosti riječi«.

U znanstvenom, književnom, uopće u javnom životu posebno su utjecajne njegove knjige: *Značenje igre riječima* (separat, 1949), četiri izdanja priručnika *Uvod u književnost* (1961. 1969. 1983. 1986; prva dva s F. Petrèom, treće i četvrto s A. Stamaćem), *Stilovi i razdoblja* (1964, zajedno s A. Flakerom), *Zur Kritik literaturwissenschaftlicher Methodologie* (Frankfurt/M. 1973, sastavio zajedno s V. Žmegaćem), *Književnosti njemačkog jezičnog izraza* (u knjizi *Povijest svjetske književnosti* knj. 5, 1974), *Studij književnosti* (1976), *Grillparzer* (Kronberg/Taunus, 1976), *Književnost i povijesni svijet* (1981).

I kao znanstvenik i kao prijatelj Zdenko Škreb je bio jedinstven čovjek, u izvornom značenju tog sklopa: nesklon svakoj površnoj i taštoj izdvojenosti, bilo vlastitog bilo tuđeg jastva, trsio se oko jedinstva uma i praktične strane intelektualnog života; oko istodobnog zahtijevanja istinita uvida i valjane provedbe, oko zajedničkog rada, upravo oko toga, na naj-složenijim životnim zadaćama; oko prožimanja sebe i bližnjih na sjecištima zajedničkih povijesnih koordinata. Nipošto zauzimatelj kakva *parti pris*, dapače pozorni analitik pluralistički pojmljenih pa i nepomirljivih načela pojava i stvari, rečeno je jedinstvo ostvarivao nadasve tolerantnim pristupom pojedinim problemima i ljudima, pa i onda kad su se oni sa svoje unutrašnje aporetičnosti odnosno zbiljske nerješivosti otimali svakom svođenju na logičan i valjan uzorak svijeta. Bilo je to jedinstvo osobe koja je znala nadograđivati i naslojavati jednu razinu na drugu, kao u nekoj duboko promišljenoj zgradi svijeta u kojoj se katovi, sve većim usponom putem apstrakcije odnosno sve nižim spuštanjem putem fenomenalnosti, savršeno poklapaju s oslonom na vertikalnu duha; kroz tu se zgradu on sam, misaon i svečano vedar, uspinjao i spuštao pokušavajući uočavati sličnosti i razlike, istosti i protuslovlja.

Tako je i moguće razumjeti njegova postignuća u *znanosti o književnosti*, kojoj je u nas baš on dao to i takvo ime, ne samo određivao joj sadržaj. *Strogost* i logičnost u primjeni metodoloških postupaka, jer su bili podvrgnuti uzornoj teorijskoj razradi, i *skepsa* u pogledu konačne održivosti rezultata, jer se shvaćaju izričito povijesno, to je eto misaoni raspon Škrebova intelektualnog angažmana. Qui bene distinguit, bene docet. Strogo je lučio, i prijateljski naučavao. Upozoravajući usput da ispod te duge kontemplacije nekažnjeno mogu proći samo oni koji su se dokraja posvetili ispuni svog poslanja.

Na takvu se pustovinu odvažuju samo integralni duhovi; oni koji istodobno posjeduju duhovnu geometriju i životnu

finoću. I to u situacijama kad se područje bavljenja zbog historijskih razloga pokazuje bjelodanom *terra incognita* odnosno opustošenom *waste land*.

Djelatnost našega učitelja, uzora svima nama u podužoj povorci naraštaja, bila je koliko razgranata toliko i sređena u spomenutom procesu okomitog naslojavanja. I baš zato nije nimalo neobično što je u znanosti o književnosti, a i u životu, znao pomiriti strukturalizam s fenomenologijom, filologiju s teorijom komunikacije, statično poimanje normativne poetike s dinamičnim pulsiranjem jezičnih struktura. Semiotičar nije bio; ali je oštromno znao očitavati zbiljske pomake među znakovima povijesne semiologije, te na njih reagirati na najkreativniji način: praktičnim humanim činom. Postulirajući pripadnost žive književne činjenice zakonitoj vrsti, ali ne vjerujući zato da bi sama vrsta bila mjerilom vrijednosti književne činjenice, oblikovao je i čist model življenja: čovjek se, prirodno, svrstava u određene društvene kategorije, ali pripadnost određenoj društvenoj kategoriji nipošto nije mjerilo njegove vrijednosti. Dosljedno, na najužem polju njegova rada, bio je uvjeren da pravi teoretičar književnosti, »stručnjak«, kako je volio reći, i treba i mora slijediti neki od posve određenih smjerova istraživanja, mišljenja i analize, ali taj smjer nipošto nije jamstvo njegove epohalne vrijednosti. To jamstvo daleko je prije pažljivo ispitivanje pojedinih književnih činjenica ili, povratnim putem ove prigodne rekapitulacije, čovjekova osobna moralnost u sferi prakse, vođena upravo diltheyevski pojmljenim »idealizmom slobode«; odnosno, sve bliže Škrebovu književnoteorijskom polazištu, jamstvo vrijednosti prije svega je neposredna estetička i komunikacijska održivost pojedinačne književne činjenice, a za aktualnog čovjeka *hic et nunc*.

Veličina osobe ne mjeri se po spektakularnim potezima što ih je povukla u ovoj ili onoj prigodi, kao grubo reducirano geslo. Mjeri se dapače značenjem cjeline njezina angažmana u preglednim obrisima epohe. Odnosno čistoćom esencije što ju je dosegala prevladavajući različite stupnjeve svakodnevnog opstanka. Te stupnjeve, te dane proživljene u radu i prijateljstvu, Zdenko Škreb je postizao u okružju svojih prijatelja, kolega, studenata, najradije pak u okružju onih koji su se odvažili na istu pustolovinu duha. Pregled ustanova u kojima je uvijek s najvećom predanošću i gorljivošću radio to najbolje pokazuje.

Krasile su ga neke osobine tako rijetke u današnje doba, a nazivamo ih gotovo zaboravljenim riječima: poštenje, prijateljstvo, drugarstvo, intelektualna hrabrost, sklonost opraštanju, nadasve dobrota. Upravo dobrota, ta najdragocjenija esencija što je čovjek inače u pravilu najlakše gubi, u Zdenkovu

je duhu našla svoj prirodni stan. Da bude njezin čuvar, nerijetko tumač, ponajprije pak: širitelj njezina beskrajnog prostranstva, to mu je poslanje bilo zapisano u zvijezdama.

Volio nam se obraćati usklikom »Braćo!« Takvo radosno povjerljivo imenovanje stvaralo je među bližnjima atmosferu neke duboke ozarenosti. I to unatoč brojnim žalosnim danima, pa i njegovim vlastitima; unatoč kadšto i nemilim slikama svakodnevice, kako to već biva u opstanku nas, s ove strane; i kako se to zakonito zbiva sa svakom »trstikom koja misli«: s bićem pred graničnim situacijama, s bićem koje nije ni biljka ni Bog, ali ni puka stvar. Nego, pronositelj škrta svjetla na obronku tmaste metafizičke planine. To je bio Zdenko.

Neka mu svijetli vječna svjetlost, koju je i sam, na svoj ljudski način, u tolikom izobilju rasipao oko sebe.